

ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

POTENTIAL OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF FORMATION OF THE FUTURE EDUCATOR'S OF THE INSTITUTION OF PRE-SCHOOL EDUCATION EMOTIONAL CULTURE

Стаття присвячена висвітленню проблеми формування емоційної культури майбутнього вихователя, зокрема, її значення в становленні готовності студентів до професійної діяльності. Здійснено аналіз психолого-педагогічних досліджень з означеної проблеми.

Як стверджує авторка, емоційна культура є важливою складовою частиною педагогічної техніки вихователя закладу дошкільної освіти, а також вагомим компонентом його педагогічної діяльності. Доведено залежність ефективності освітньо-виховного процесу і позитивних відносин вихователя зі всіма суб'єктами системи дошкільної освіти від сформованої емоційної культури вихователя. Обґрунтовано необхідність формування навичок емоційної культури в студентів педагогічних вишів як невід'ємної складової частини професійної підготовки вихователя. Проаналізовано потенціал закладу вищої освіти у формуванні емоційної культури майбутніх вихователів.

У статті авторка зупинилась на одній з обґрунтованих педагогічних умов формування емоційної культури майбутніх вихователів, а саме: наповнення змісту навчальних дисциплін фахової підготовки тематикою, спрямованою на опанування майбутніми вихователями системою знань про сутність і значущість емоційної культури та набуття ними вмінь їх практично застосовувати. Авторка також навела приклади нових тем для деяких психолого-педагогічних дисциплін фахової підготовки, які спрямовані на формування емоційної культури вихователів.

Підкреслено важливість поєднання нових і традиційних форм та методів навчання, комфортних взаємовідносин між учасниками освітньо-виховного процесу, психологічної атмосфери занять. Акцентовано на особливо важливих для формування емоційної культури дискусійних методах (групової дискусії, проблемно орієнтованої дискусії, розгляду казусів практики, аналізу ситуацій морального вибору тощо), ігрових методах навчання, тренінгах. Зазначено необхідність відповідного рівня підготовки викладачів, їх здатності налагоджувати сприятливий рівень емоційних контактів під час спілкування.

Ключові слова: емоційна культура, майбутній вихователь закладу дошкільної

освіти, заклад вищої освіти, освітній процес, потенціал освітнього процесу.

The article is devoted to the problem of the formation of the future educator's emotional culture, in particular, its importance in the formation of students' readiness for professional activity. The analysis of psychological and pedagogical researches on the specified problem is conducted. According to the author, emotional culture is an important component of the pedagogical technique of the educators of a preschool educational institution, as well as an important component of their pedagogical activities. The dependence of the efficiency of the educational process and the positive relations of the educator with all subjects of the preschool education system on the formed emotional culture of the educator is proved. The necessity of forming skills of emotional culture in students of pedagogical universities as an integral part of the professional training of an educator is substantiated. The potential of higher education institutions in the formation of the emotional culture of future educators is analyzed.

In the article, the author dwelled on one of the pedagogical conditions of formation of the future educators' emotional culture, namely – filling the educational disciplines with topics aimed at future educators' mastering the system of knowledge about the nature and significance of emotional culture and their acquiring of the skills of the practical application of this knowledge. She also presented examples of new topics for some psychological and pedagogical disciplines of professional training, which are aimed at the formation of the emotional culture of educators. The importance of combining new and traditional forms and methods of teaching, comfortable relationships among the participants in the educational process, the psychological atmosphere of classes is emphasized. Attention is drawn to particularly important methods for the formation of emotional culture discussion (group discussion, problem-oriented discussion, consideration of practical cases, analysis of situations of moral choice, etc.), game teaching methods, training. The necessity of an appropriate level of teachers' training and their ability to establish a favourable level of emotional contacts during communication is pointed out.

Key words: emotional culture, future educator of preschool education institution, higher education institution, educational process, the potential of the educational process.

УДК 378.015.311:159.942:373.2.011.3-051
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/28.48>

Шульга Т.В.,
завідувачка відділу аспірантури
Донбаського державного педагогічного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Пріоритетним завданням сучасної системи освіти є формування гармонійно розвинутої людини, соціально активної та духовно зорієнтованої особистості майбутнього професіонала. Серед важ-

ливих напрямів сучасної педагогічної науки вагоме місце посідає дослідження питання формування професійної культури фахівця дошкільної освіти, зокрема, формування емоційної культури майбутнього вихователя. На розв'язання цього питання

спрямовані державні законодавчі документи: закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», Концепція дошкільного виховання в Україні, Національна програма виховання дітей і учнівської молоді в Україні.

Освітньо-виховний процес закладів вищої освіти має необхідні можливості для розробки та впровадження сучасних освітніх технологій фз формування емоційної культури студентів – майбутніх фахівців галузі дошкільної освіти. Ці технології мають бути спрямовані на розвиток особистості як суб'єкта освоєння нових компетентностей, норм і цінностей майбутнього професіонала, культурної і духовної особи.

У житті кожної людини, і вихователя зокрема, емоції є постійним супутником, які домінують у спілкуванні та діяльності. Відсутність емоційної культури педагога нерідко буває причиною конфліктів між вихователем і дитиною, незадоволеності власною професійною діяльністю. Емоційна культура вихователя є запорукою встановлення позитивних відносин з усіма суб'єктами системи дошкільної освіти.

Ми поділяємо позицію провідних дослідників питань педагогічної майстерності (Л. Загородня, І. Зязюн, О. Косенко, С. Тітаренко та ін.), які вважають емоційну культуру важливою складовою частиною педагогічної техніки вихователя закладу дошкільної освіти. Сформованість у вихователів емоційної виразності, уміння керувати своїми емоціями і настроєм допомагають педагогу тримати педагогічні ситуації в своїх руках, забезпечувати професійний самоконтроль, зберігати емоційну рівновагу, добре здоров'я, високу працездатність, не допускати нервових зривів, емоційних переважень. За переконанням О. Косенко, позитивні емоції – це запорука успішного виконання вихователем своєї роботи. Адже вони активізують його дії, надихають на творчість, надають упевненості в собі, стимулюють почуття радості, позитивно впливають на взаємини з дітьми, їх батьками, колегами [3, с. 147].

Справедливою нам видається думка провідного сучасного науковця І. Беха стосовно того, що професіоналізм вихователя передбачає розвиток у нього здібностей до емоційного сприймання та піклування. Піклуючись про дитину, він проявляє стосовно неї підтримку і розумну милосливість. Для того щоб вихователь допомагав по-справжньому, він мусить відчувати переживання вихованця [1, с. 194]. Тільки будучи уважним до почуттів, переживань, внутрішнього світу дітей, зазначає І. Бех, педагог може розраховувати на те, що вони також будуть уважними і чуйними до його проблем і проблем інших людей [1, с. 72]. Саме тому значуща роль у формуванні емоційної культури дошкільників належить вихователеві, який має навчити дитину розрізняти й порівнювати

емоційні відчуття, довільно демонструвати різні емоції, спонукати співпереживати, пробуджувати адекватні почуття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом увагу науковців дедалі більше привертає проблема емоційної культури особистості (Б. Додонов, Л. Кондрашова, Л. Сбітнева, Л. Соколова, О. Чебикін та ін.). Емоційна культура майбутніх педагогів вивчалась у дослідженнях Г. Ястребової, Л. Страхової, І. Анненкової, Ф. Алексєєвої, Н. Рачковської; проблему емоційної культури вчителя в теорії і практиці вищої педагогічної освіти вивчала О. Кулеба; питання емоційної стійкості педагогів висвітлено в працях О. Семенової.

Серед дослідників шляхів формування емоційної культури майбутніх педагогів імена відомих вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, до питань підготовки майбутніх викладачів у педагогічних університетах та інститутах звертались науковці Г. Беленька, А. Богуш, М. Євтух, І. Зязюн, О. Кононко, Т. Поніманська, Р. Хмелюк, у класичних університетах – А. Алексюк, Л. Коваль, В. Сагарда; передовий досвід професійної підготовки в зарубіжних країнах досліджували Л. Пуховська, О. Сухомлинська, І. Тагунова та ін.

Формування емоційної культури особистості відбувається від народження і триває протягом усього життя людини. Найбільш сензитивними в цьому плані є періоди навчання, що особливо підкреслюється у працях І. Беха, О. Киричука, О. Кононко, В. Котирло, Я. Неверович, М. Шпак.

Активний процес становлення особистості відбувається в закладі вищої освіти, в різноманітній діяльності й спілкуванні студентської молоді. Від емоційної культури студента залежить його статус у суспільстві, успішність взаємодії з іншими людьми, ставлення до життя тощо. Важливість формування емоційної культури зумовлена потребами професійного становлення студента як фахівця – майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми емоційної культури засвідчив, що питання про сутність емоційної культури як професійно значущої якості особистості фахівця дошкільної освіти дотепер не вивчалось, також мало розкрито потенціал освітнього процесу закладу вищої освіти в зазначеному контексті.

Метою статті є аналіз потенціалу освітнього процесу закладу вищої освіти в контексті формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Освітній процес закладу вищої освіти як цілісна система являє собою структуру, елементами якої є особистість викладача, особистість студента, зміст, засоби, форми й методи, а ланкою, що їх пов'язує, є цілеспрямована взаємодія, орієнтована на форму-

вання професійної культури та її функціонального компонента – емоційної культури студента – майбутнього вихователя. Мета взаємодії – розвиток та побудова суб'єкт-суб'єктних відношень, які передбачають наявність високого рівня активності особистості як викладача, так і студента.

Для формування в майбутніх вихователів емоційної культури вагоме значення має відповідний рівень підготовки викладачів вишів, їхня здатність налагоджувати відповідний рівень емоційних контактів під час спілкування. Важливо, щоб викладачі вміли аналізувати емоції, почуття, причини їх виникнення; оптимістично мислили, акцентуючи на позитивних аспектах життя, конструктивно ставлячись до помилок.

Кожен із циклів дисциплін навчального плану, що вивчаються студентами, – гуманітарних і соціально-економічних, фундаментальних і професійно орієнтованих, цикл дисциплін вільного вибору – має власні можливості для формування емоційної культури студентів. За нашим переконанням, у формуванні емоційної культури як професійно значущої якості особистості майбутнього вихователя особливе місце належить дисциплінам фахової підготовки. Тому однією з обґрунтованих нами педагогічних умов є *наповнення змісту навчальних дисциплін фахової підготовки тематикою, спрямованою на опанування майбутніми вихователями системою знань про сутність і значущість емоційної культури та набуття ними вмінь їх практично застосовувати.*

Тому ми вважаємо за необхідне до змісту педагогічних дисциплін додати блок нової інформації з проблем емоційної культури вихователя для того, щоб здійснити цілеспрямовану підготовку майбутніх вихователів до реалізації ефективної педагогічної взаємодії з вихованцями, результатом якої має стати новоутворення їхньої особистості – емоційна культура.

У формуванні емоційної культури як професійно значущої якості особистості вихователя особливе місце належить психолого-педагогічним дисциплінам. Тому тематика цих дисциплін має обов'язково наповнитись новими темами, наприклад, «Педагогіка дошкільна» може бути доповнена темами «Роль емоційної культури в професійній діяльності вихователя», «Педагогічні умови розвитку емоційної культури майбутнього вихователя», дисципліна «Основи педагогічної майстерності вихователя» – темами «Розвиток емоційної виразності як складника педагогічної техніки вихователя», «Емоційна культура вихователя як основа встановлення позитивних відносин у системі «педагог-вихованці». Теми «Емоційна культура в психологічному портреті вихователя», «Способи формування емоційної стійкості та подолання вихователем негативного емоційного стану», «Розвиток рефлексії власного емоційного

стану», «Характеристика стану емоційного вигорання у вихователів та шляхи його запобігання» мають стати обов'язковою складовою частиною навчального курсу «Психологія педагогічна». До навчальної дисципліни «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти» можна включити тему «Фізичні вправи для формування навичок емоційної саморегуляції вихователів», а до курсу «Дошкільна лінгводидактика» – тему «Засоби емоційно-образної виразності мовлення вихователя».

Викладаючи історію педагогіки, викладач обов'язково має звернути увагу студентів на значення, яке надавали емоціям у процесі навчання, наприклад, Я. Коменський, Й. Песталоцці, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші видатні педагоги.

На формування емоційної культури в студентів впливає не тільки змістовність навчального матеріалу, але й інші фактори, а саме: форми і методи навчання, стосунки між учасниками освітньо-виховного процесу, психологічна атмосфера занять та ін. Освітній процес має реалізовуватися за допомогою поєднання нових і традиційних, класичних форм та методів навчання. Особливо важливе значення для формування емоційної культури мають дискусійні, ігрові методи, тренінги.

Дослідниця С. Сисоєва в своїх наукових працях [4] серед методів інтерактивного навчання особливу роль надає саме дискусійним методам. Значення дискусійних методів – групової дискусії, проблемно орієнтованої дискусії, розгляду казусів практики, аналізу ситуацій морального вибору, тощо – полягає в тому, що студенти вчать чітко виражати свої думки й відстоювати їх у ситуаціях, коли стикаються кілька точок зору, аналізувати свої емоції та емоції інших людей, розуміти протилежну думку і враховувати її позитивні сторони.

Для формування емоційної культури майбутніх вихователів дослідники радять використовувати також різні модифікації ділової гри, зокрема імітаційні та операційні ігри, виконання ролей, метод інсценування та психодраму. Рольові та ділові ігри передбачають вибір послідовних, оптимальних рішень в умовах, що імітують реальну практичну діяльність.

Виняткове значення у формуванні емоційної культури мають тренінги, є велика кількість видів тренінгу залежно від завдань, що вирішуються, і методів: тренінг чутливості, ділового спілкування, рольовий, перцептивний та інші. У процесі тренінгів студенти мають змогу розширити діапазон конструктивної міжособистісної взаємодії, підвищити емоційну та соціальну компетентність за допомогою тренування комунікацій на різні теми, моделювання і програвання реальних життєвих ситуацій. Такі заняття допоможуть студентам зрозуміти вплив емоційної сфери на життєдіяльність,

можливість побудови здорових стосунків з іншими людьми, повноцінний перебіг професійного життя.

У формуванні означеної якості вагоме місце також займає організація практичної підготовки, науково-дослідницька робота студентів, різноманітні види позааудиторної діяльності.

Висновки. Ефективність виконання професійних завдань та вимог сучасної дошкільної освіти залежить не лише від рівня професійної готовності та сформованості професійних умінь особистості, але й від наявності такого важливого компонента професійної культури майбутнього вихователя, як емоційна культура. Її формування є складним процесом і зазвичай не залежить від стажу педагогічної діяльності, тому ми запропонували розпочати формування емоційної культури майбутніх фахівців дошкільної освіти ще в процесі їх професійної підготовки. Ми переконані, що заклад вищої освіти має потужний потенціал для формування емоційної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є розробка програми формування емо-

ційної культури та експериментальна перевірка педагогічних умов формування емоційної культури майбутніх вихователів у процесі їх професійної підготовки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д. Виховання особистості. У 2 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Закон України «Про освіту» : документ 2145-VIII чинний, поточна редакція від 16.01.2020 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Косенко Ю.М. Основи педагогічної майстерності вихователя : навч.-мет. посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Дошкільна освіта». 2-е видання, доповнене. Маріуполь, 2014. 360 с.
4. Сисоєва. С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих : навч.-метод. посібник. НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ : ЕКМО, 2011. 320 с.
5. Якубовська О.М., Анненкова І.П. Основи формування емоційної культури майбутніх учителів : навч. посібник. Одеса : Астропринт, 2002. 160 с.